

Max Engman

Finland och utvandringen

Sambandet mellan politik och ekonomi hör till de mest omdebatterade i historien. Bestämmer ekonomin utvecklingen inom samhällslivets övriga sektorer eller ger de politiska avgörandena de ramar till vilka den ekonomiska utvecklingen måste anpassa sig? På migrationens område kan samma fråga konkretiseras och formuleras på ett något annorlunda sätt: är det så att de ekonomiska realiteterna, den ekonomiska geografins lagar, tillgången på jord och städernas dragningskraft styr migrationens förlopp? Eller bör man söka de avgörande faktorerna i staternas befolkningspolitik, förbud, folkförflyttningar, utskrivningar, deportationer och emigrationspolitik samt i krig och de omflyttningar och flyktingströmmar som de ger upphov till.

Finland är ett exempel på hur olika faktorer påverkat utvandringen och på hur ut- och invandringen påverkar ett land. Finland är intressant bl.a. för att landet i många avseenden, geografiskt, kulturellt och politiskt, ligger mellan öst och väst, mellan Sverige och Ryssland med huvudstäderna Stockholm och S:t Petersburg alldeles i närheten. Politiskt har Finland ofta balanserat mellan öst och väst, gäller detta också migrationen?

Finland har emellertid inte genom seklerna varit samma Finland. Landet var först en del av det svenska och sedan av det ryska riket, men tillhörde dessa båda riken på mycket olika villkor. Finland var en integrerad del av det svenska riket, vilket innebar att landets invånare var svenska undersåtar med samma rättigheter och skyldigheter som befolkningen väster om Bottniska viken. Här gällde samma lagar och Finlands representanter var med om att stifta dem på riksdagarna. Också flyttningsslagsstiftningen var densamma frånsett regionala bestämmelser som tidvis utfärdades för olika delar av riket.

När Finland förenades med det ryska riket 1809 fick landet behålla största delen av sina tidigare lagar och kom därmed att åtnjuta en relativt vidsträckt autonomi. Finland var inte en integrerad del av det ryska riket, men kunde inte fritt utforma sina lagar, inte heller sin in- och utvandringspolitik.

En följd av Finlands ställning mellan öst och väst är att begreppet Finland har varierat genom tiderna och att områdets gränser förändrats. I det följande avses med Finland området inom storfurstendömets gränser efter 1812 då Viborgs län förenats med Finland. Dessa gränser blev med några mindre förändringar bestående till 1940 och därmed de långvarigaste Finland haft. Uppsatsen följer i huvudsak den traditionella kronologis-

Max Engman, professor i allmän historia, Åbo Akademi

ka indelningen i svensk, rysk och självständighetstid utan att utgå från att migrationen följer dessa politiska vändpunkter.

Svensk riksdel med merkantilistisk utvandringspolitik

Den svenska kronans syn på befolkningsfrågan utgick under nya tiden från nyttan av en stor befolkning, särskilt en stor mängd arbetsfolk. Man strävade alltså att förhindra utflyttning och uppmuntrade till inflyttning, fr.a. av yrkeskunniga utlänningar. Fr.o.m. 1500-talet utfärdades en serie utvandringsförbud. En del var riktade mot emigration i allmänhet och tillät utflyttning endast på viss tid för grupper som hantverkare och studenter, vilka kunde förkovra sina yrkeskunskaper utomlands, men därefter skulle återvända. Andra utvandringsförbud gällde särskilda riksdelar och flyttningsriktningar, sålunda förbjöds flyttningar från södra Sverige till Själänd och från Finland till Ryssland.

I den merkantilistiska befolkningspolitiken ingick även en strävan till en "riktig" fördelning av befolkningen genom att med den "politiska aritmetikens" hjälp styra folk och andra resurser. I reglementeringen av flyttningen inom riket fanns motstridiga drag, dels behövde kronan tidvis folk i städerna och för kronans arbeten, dels ansåg man att folkbristen var särskilt stor i rikets perifera delar och att fattiga landsdelar som Finland borde få behålla sin befolkning. Kronan uppmuntrade, åtminstone till en början savolaxarnas överflyttning till Sverige, men förbjöd å andra sidan genom tjänstehjonsstadgorna tjänstefolk att flytta till andra län. Genom militära truppflyttningar kunde kronan åstadkomma befolkningsförskjutningar såsom då den förflyttade båtsmän från

Finland till Blekinge efter erövringen av de danska provinserna på 1600-talet och några regementen svenskt krigsfolk till Finland efter stora ofreden.

Viktigare än kronans åtgärder var de oreglerade flyttningarna. De åstadkom befolkningsförskjutningar, dels som en följd av långdistansflyttningar, dels genom nettoresultatet av en enorm mängd kortdistansflyttningar. För Finlands del innebar detta nettoförluster genom migration, fr.a. till grannområdena. Sedan Finland fick sin finska och svenska befolkning har landet varit ett utflyttningsland, har förlorat en betydande del av sin befolkning, medan invandrarna varit mycket få före vårt eget sekel.

Under medeltiden förekom en betydande utflyttning till centrala Sverige, till städerna och till landsbygden i Mälardalen, fr.a. till Uppland och Bergslagen. På 1570-talet inleddes en helt annorlunda massmigration genom den savolaxiska befolkningsexpansionen inom Finland, som fortsatte över Bottniska Viken. Savolaxarnas expansion berodde framför allt på deras förmåga att med sin effektiva svedjeteknik uppodla nya områden och den uppmuntrade därför av kronan. Savolaxare flyttade till skogsområden i Södermanland, Närke, Dalarna, Västmanland och fr.a. Värmland, därifrån expansionen fortsatte till Norge och t.o.m. över Atlanten till Delaware. Flyttningen fortgick till mitten av 1600-talet. För dåtida förhållanden var det fråga om en stor flyttning, som har beräknats till 12–13 000 personer. Antalet motsvarar invånarantalet i samtliga nya städer grundade under Gustav II Adolf och drottning Kristina.

Savolaxarnas utflyttning var en dramatisk och rätt kortvarig företeelse, medan inflyttningen från Finland till Stockholm har pågått från stadens grundläggning till våra dagar. Det har synbarligen

funnits finländare i Stockholm sedan medeltiden; fr.o.m. 1460-talet fram till år 1600 nämns i olika källor närmare 1 400 personer som kan konstateras vara hemma från Finland, fr.a. från Egentliga Finlands kusttrakter och Åland. På motsvarande sätt fanns det inflyttare från södra Finland i Revels befolkning. Under stormaktstiden var Stockholm centrum i ett Östersjövälde och stadens befolkning sjudubblades under ett sekel och nådde i slutet av 1600-talet upp till 54–58 000 invånare. Antalet finländare vid denna tid kan uppskattas till omkr. 3 500–4 000,

vilket skulle motsvara 6–7 % av befolkningen.

Utflyttningen till Stockholm fortsatte, men med mindre volym under 1700-talet, för att nästan upphöra under 1800-talet. Fr.o.m. 1870-talet uppstod en viss utvandring, huvudsakligen från Österbotten till sågindustriområdena i Norrland, men i övrigt innebar 1809 en vändpunkt. Efter Finlands anslutning till det ryska riket minskade migrationen till Sverige kraftigt. Vid sekelskiftet var finländarna fåtaliga i Sverige (tab. 1).

Tabell 1. Finländare i Nordamerika, Ryssland, Sverige och Norge vid sekelskiftet

Område	Personer födda i Finland	Finländska undersåtar
Nordamerika		
Michigan	18 910	
Minnesota	10 727	
Massachusetts	5 104	
New York	4 048	
Övriga delstater i USA	23 852	
Kanada	2 502	
	65 143	
Ryska riket		
S:t Petersburg	18 235	17 605
S:t Petersburgska guvernementet	7 549	12 076
Olonetska guvernementet	2 594	3 843
Arkangelska guvernementet	650	428
Övriga guvernement	7 118	1 633
	36 146	35 585
Sverige		
Västnorrlands län	1 749	1 908
Norrbottnens län	1 563	1 044
Stockholm	1 397	272
Övriga län	1 935	605
	6 644	3 829
Norge		
Finnmarkens amt	1 558	
Tromsö amt	176	
Övriga amt	448	
	2 182	

Källa: Kero, *The Finns in North America*, s. 23–25, 69–70. Pervaja vseobščaja perepis' naselenija ossijskoj imperij 1897 g. (Sankt-Peterburg 1905) I, tab. VII och VIII. Bidrag till Sveriges officiella statistik A, NF XLIII:3, s. 97–99. Norges Officielle Statistik IV Raekke, nr. 83, tab. 9, s. 48.

Finland förlorade inte befolkning enbart västerut, utan fr.o.m. 1600-talet i stigande grad österut. När den svenska stormakten 1617 nådde sin största utsträckning österut stärktes även dess grepp om den ortodoxa befolkningen i Ingermanland och Karelen. Som ett resultat av ökat skattetryck och religiösa påtryckningar utvandrade eller flydde sammanlagt omkr. 25 000 karelare fram till år 1650 och i samband med krigen under följande decennium flydde omkr. 5000 familjer. Karelarna sökte sig huvudsakligen till de områden som senare bildade guvernementen Novgorod och Tver. I det senare området har deras ättlingar levt vidare fram till våra dagar. På 1930-talet uppgavs att det fanns ett tusental byar där en del eller samtliga invånare var karelare. Den flyktade befolkningen ersattes såväl i Ingermanland som i Karelen av lutherska inflyttare västerifrån.

I förhållande till utflyttningen västerut och österut spelade andra flyttningsriktningar inte samma roll. Under stormaktstiden fortsatte flyttningen från Finland till Reval och under 1600-talet även till landsbygden i norra Estland där omkr. en fjärdedel av hushållen var från Finland i mitten av 1600-talet. Denna utvandring upphörde emellertid nästan helt efter stora nordiska kriget och under de följande decennierna började ester söka sig till Finlands kusttrakter för att undgå livegenskapen.

Autonomt storfurstendöme med liberaliserad utvandringspolitik

Året 1809 blev i många avseenden avgörande för Finlands historia. Genom att Finland fick behålla sina lagar och sin samhällsordning och inte integrerades i det ryska riket, lades grunden för utvecklingen av en finländsk stat. För befolk-

ningspolitiken hade Finlands övergång från en svensk riksdel till ett ryskt autonomt storfurstendöme dock inga omedelbara följder. Den restriktiva utvandringspolitiken förblev vid det tidigare under flere decennier. I mitten av seklet fördes en diskussion om pauperismen och med tiden växte övertygelsen att en stor mängd fattiga inte var en rikedom för landet, utan snarast en börda. Som en följd av denna insikt "avkriminaliserades" utvandring successivt fr.o.m. 1860-talet, även om myndigheternas, kyrkans och pressens inställning till emigration förblev negativ.

I fråga om flyttning till Ryssland krävdes dock helt nya regler. Tidigare hade flyttare till Ryssland från de svenska delarna av Finland varit utlänningar, medan flyttarna från Gamla Finland, Viborgska guvernementet, varit ryska undersåtar. Genom Finlands autonomi och Gamla Finlands förening med storfurstendömet 1812 bildade finländarna, officiellt "Hans Majestät Kejsarens undersåtar i Finland", en särskild kategori. För att reglera deras flyttning skapades en ny passlagstiftning, som till en början byggde på den gamla svenska restriktiva lagstiftningen rörande utrikes flyttning, men i praktiken och formellt från 1824 hade finländare fri flyttningsrätt till Ryssland. Där betraktades de som en särskild grupp, ett stånd, bland kejsarens undersåtar. I folkräkningarna i Petersburg förekommer finländska undersåtar i ståndsstatistiken parallellt med bönder och borgare. Eftersom övergången från ett stånd till ett annat var en komplicerad process, var det också svårt för finländarna att skriva in sig i en rysk korporation, d.v.s. bli ryska undersåtar. De förblev finländska undersåtar också då de vistades länge, t.o.m. i flera generationer i Ryssland. År 1850 fastslogs uttryckligen att ställningen som fin-

ländsk undersåte var ärftlig. För att handha finländarnas passärenden grundades 1819 Finska passexpeditionen i Petersburg, som med tiden kom att sköta samma uppgifter som ett modernt konsulat. Genom dess förmedling kunde finländare sändas hem för att åtnjuta fattigvård i hemförsamlingen, för att avtjäna sin värnplikt m.m.

Genom grundandet av S:t Petersburg 1703 förändrades det storpolitiska läget i Östersjön; Petersburg blev på några decennier Östersjö-områdets dominerande stad. Redan i mitten av 1700-talet var Petersburg dubbelt och år 1810 fyra eller fem gånger större än Stockholm. Då hade den ryska huvudstadens växande politiska betydelse bidragit till att hela Finland övergått till Ryssland.

År 1809 hade staden emellertid redan haft ett finskt och svensk befolkningsinslag i över ett sekel. Dess första invånare från Finland var inte frivilliga, utan krigsfångar ur Karl XII:s armé och bönder, som utkommenderats till byggnadsarbetena från östra Finland. Snart inleddes emellertid en frivillig invandring från Finland huvudsakligen bestående av hantverkare och pigor från städerna

och utbildad arbetskraft från stadens växande influensfält i östra Finland.

På 1730-talet hade Petersburgs svensk-finska församling 1500–1600 medlemmar, vilket motsvarade omkring 3 % av stadens befolkning. Fram till revolutionen höll sig finländarnas andel av befolkningen vid 1–3 %. Den största antalet registrerades vid folkräkningen 1881 då finländarna var drygt 24 000. Petersburgs dragningskraft på Finland och det nya storfurstendömet avsaknad av ett dominerande centrum framgår av att det 1840 fanns ungefär lika många finländare i storfurstendömet gamla huvudstad Åbo, dess nya huvudstad Helsingfors och rikshuvudstaden Petersburg (tab. 2; uppgifterna om finländare i Petersburg gäller endast lutheraner; med de ortodoxa skulle totalsumman sannolikt bli ungefär densamma som invånarantalet i Åbo och Helsingfors). Ännu 1881 utgjorde Petersburg "Finlands näststörsta stad", men då hade Helsingfors redan utvecklats till ett befolkningsmässigt centrum för storfurstendömet.

Större grupper av finländare förekom också på landsbygden i Ingermanland

Tabell 2. De största koncentrationerna av finländare 1840–1910 (avrundade hundratal)

	1840	1880	1910
Helsingfors	13 300	38 700	127 400
Åbo	13 200	21 500	53 300
S:t Petersburg	11 300	24 400	17 100
Björneborg	5 400	8 700	17 200
Uleåborg	5 100	9 700	15 500
Viborg	4 700	11 000	43 800
Vasa	3 000	6 300	19 000
Stockholm	2 000	1 800	2 000
Tammerfors	1 600	13 600	43 700

Källa: Engman, S:t Petersburg och Finland, s. 389–390.

och i Olonets. Fiskefärder till Ishavskusten var en gammal tradition i norra Finland, men på 1700-talet började den övergå till en fast bosättning i större skala. Fr.o.m. 1820-talet lockade kopparverken i Kåfjord vid Altafjorden och senare det expanderande fisket allt fler finländare. Den finländska inflyttningen var en del av en mera omfattande kolonisering av Ishavskusten, men också en fortsättning på den finska kolonisation som sköt odlingsgränsen norrut i Lappland. På 1860-talet inleddes även en finländsk kolonisation av den ryska Murmankusten.

Flyttningen till Ishavskusten omfattade drygt 5000 personer och resulterade i en befolkning av finländsk ursprung som vid sekelskiftet uppgick till omkring 8000 personer. I slutet av 1800-talet utgjorde finnarna i Nordnorge, kvenerna, omkr. en femtedel av befolkningen i Finnmarkens amt, medan de utgjorde 3 % av befolkningen i Kola-distriktet. Lokalt var koncentrationerna betydligt högre, eftersom finländarna på den ryska sidan bodde i ett relativt litet område vid Fiskarhalvön, medan kvenerna utgjorde en majoritet av Vadsös befolkning på 1880-talet.

Storfurstendömet kunde i viss utsträckning stöda finländare i Ryssland. Finska passexpeditionen handhade viktiga uppgifter beträffande folkbokföring och fattigvård och senaten avlönade finska präster i Olonets och på Murmankusten samt för finländare som förvisats till Sibirien. Vidare understöddes finska och svenska skolor i Petersburg. Från slutet av seklet försvårades denna verksamhet då de ryska myndigheterna såg med misstro på finsk och luthersk aktivitet i Ryssland.

Emigrationen till Nordamerika inleddes i mitten av 1800-talet, först i ringa omfattning genom förrymda sjömän och

den kaliforniska guldrushen. Snart svälde Amerikaemigrationen ut till den största utvandringen i Finlands historia. Totalantalet emigranter till Nordamerika under tiden fram till första världskriget var 330 000 (ca 400 000 till 1930). Jämfört med Amerika-emigrationen var den övriga transatlantiska emigrationen obetydlig. Emigrationen till Australien inleddes i samband med guldrushen 1851 och nådde före första världskriget upp till närmare 3000 personer. Emigrationen till Sydafrika inleddes på 1890-talet och fram till första världskriget hade omkr. 1500 emigrerat. Emigrationen till Latinamerika, främst Argentina och Brasilien, inföll i huvudsak på 1910-talet och torde totalt ha omfattat omkr. 2000 personer.

Petersburg låg nära och man räknade med att flyttarna skulle återvända varför Rysslandsemigrationen inte väckte samma negativa känslor som den transatlantiska emigrationen; det var naturligt för storfurstendömet myndigheter att intressera sig för finländare i det ryska riket. Emigranterna ansågs däremot svika och överge sitt land. Det dröjde därför länge innan man på officiellt håll började intressera sig för att hålla kontakt med eller understöda utlandsfinländarna. Den försvårades också av att de ryska myndigheterna förhöll sig negativt till åtgärder rörande emigrationen. När lantdagen anhöll om lagstiftning rörande emigrationsagenter och om en kommitté för att undersöka emigrationen förkastades förslagen i Petersburg. När Finlands kyrka fr.o.m. 1890-talet försökte få till stånd en ordning för att granska giltigheten av vigslar och dop i Amerika vägrade ryska myndigheterna att gå med på att domkapitlet fick stå i direkt kontakt med Suomi-synoden, utan krävde att korrespondensen skulle ske via de ryska konsulatet.

Självständig republik

När Finland blev självständigt 1917 fick landet möjligheter att själv utforma en emigrationspolitik och utvandringslagstiftning samt att bedriva en utlandsfinländarpolitik. Kort efter självständigheten tillsattes en kommitté för att reglera de juridiska frågorna i samband med emigrationen och en annan för att undersöka emigrationsfrågan i dess helhet. Båda kommittéerna slutförde sina uppdrag, men resultaten fick ringa betydelse. Genom den politiska utvecklingen stängdes snart de viktigaste flyttningsriktningarna under decennierna före självständigheten. Efter ryska revolutionen sökte sig de flesta Rysslandsfinländarna tillbaka till Finland och en utflyttning österut förekom endast i form av de s.k. överlöparna (loikkaarit) under depressionen. Den finländska statens insatser koncentrerades under självständighetens första år i hög grad på att repatriera finländare från Ryssland. Förenta staterna införde åter immigrationskvoter, som begränsade den finländska emigrationen kraftigt. Transatlantisk emigration förekom härefter endast till Kanada och Australien, men i mycket mindre utsträckning än under Amerika-emigrationens toppår.

Efter självständigheten kunde Finland börja bygga ut den utlandsfinländarpolitik som 1911 inletts inom Folkbildningssällskapet, senare inom Finsketsförbundets utlandsfinländaravdelning. Verksamheten för utlandsfinländarna präglades emellertid av första republikens politiska motsättningar. Konflikter uppstod mellan en grupp som ville koncentrera sig endast på emigranterna och en gruppering, med rötter i AKS och äktfinsheten, som också ville verka bland frändefolken, bl.a. för Tornedalsfinnarna, ingermanlänarna och

östkarelarna. Vidare splittrades verksamheten på språklig grund då de svenskspråkiga grundade Finlands-svenska utlandsdelegationen för att bedriva motsvarande verksamhet bland finlandssvenskar i Amerika. Först efter långvariga motsättningar och förhandlingar kunde verksamheten 1937 koncentreras till Suomi-Seura som sedermera vuxit till en av världens relativt sett största organisationer på området.

Finland blev ett utvandringsland på nytt i samband med den stora utvandringen till Sverige efter andra världskriget som förde närmare en halv miljon finländare till Sverige.

Invandring

Finland kan alltså i historisk tid uppvisa utvandring i alla riktningar. Resultatet blev att det vid sekelskiftet fanns stora mängder finländare i grannländerna och i Förenta Staterna (tab. 1). Jämfört med utflyttningen var inflyttningen till Finland ringa. Det svenska riket uppmuntrade inflyttning av utlänningar, tyska stadsborgare, vallonska smeder, holländska köpmän och skotska officerare. Rätt få av dessa kom dock att slå sig ned i Finland, en del tyskar i städerna, några vallonsläkter på bruken samt en del skotska och baltiska adelsmän som fått gods eller befattningar i Finland. Jämfört med stormaktstiden var 1700-talen en tid av ringa inflyttning.

Det finns inga exakta uppgifter om inflyttningen av utlänningar under autonomins tid, men drygt två tusen personer inskrevs som finländska undersåtar 1841-1905 (tab 3). Jämfört med utvandringen var invandringen till Finland mycket liten. I Finland fanns färre ryssar än i något annat av det ryska rikets västliga randområden och antalet andra utlänningar var obetydligt (tab.

Tabell 3. Utlänningar naturaliserade i Finland 1841–1905

	Sverige	Tyska stater	Övriga	Summa
1841–1875	567	285	140	992
1876–1905	759	239	185	1 183
	1 326	524	325	2 175

Källa: Dag Lindberg, Naturaliserade utlänningar i Finland 1841–1875, laudaturavhandling och Pentti Miettinen, Vuosina 1870–1905 Suomen kansalaisiksi tulleet ulkomaalaiset, avhandling pro gradu, Helsingfors universitet.

Tabell 4. Icke-finländska undersåtar i Finlands största städer år 1910.

	Helsingfors	Åbo	Viborg	Tammerfors, Vasa Björneborg Uleåborg	Summa
Ryssar	6 352	617	4 846	492	12 307
Svenskar	1 572	510	113	638	2 833
Tyskar	531	185	145	143	1 004
Danskar	216	23	8	50	297
Övriga	378	91	116	165	750
Summa	9 049	1 426	5 228	1 488	17 191

Källa: FOS VI 44:8, s. 137–139.

4). Invandringen från utlandet var fortsättningsvis i princip likartad som tidigare, den bestod av utländska specialister, nu inflyttare av typen engelska maskinister, schweiziska sockerbagare och norska sågarbetare.

Ryska revolutionen och dess följdföreteelser gjorde närmare två miljoner människor till flyktingar. Finland blev ett genomgångsland för emigranter från

Petersburg och nordvästra Ryssland, men fick även ta emot betydande grupper av ryssar, östkarelare och ingermanländare som stannade i landet (tab. 5). Det största antalet flyktingar, 33 500 personer, registrerades år 1922. Däremot tog Finland endast i ringa grad emot flyktingar från Centraleuropa på 1930-talet. Samtidigt uppehöll sig endast ett par hundra flyktingar av denna typ i

Tabell 5. Flyktingar i Finland 1919–1938

	1919	1923	1938
ryssar	5 000	10 000	6 815
östkarelare	2 000	8 000	5 440
ingermanländare	8 000	4 000	2 344

Källa: Toivo Nygård, *Itäkarjalan pakolaiset 1917–1922*, *Studia Historica Jyväskylän-*
sia 19 (Jyväskylä 1980), s. 71–72. Taimi Torvinen, *Pakolaiset Suomessa Hitlerin valta-*
kaudella (Helsinki 1984), s. 73–75.

Finland under slutet av 1930-talet. Under andra världskriget mottog Finland tillfälligt 64 000 ingermanländare.

Sin största invandring — och den största befolkningsflyttningen i Norden upplevde Finland genom förflyttningen av karelarna 1940 och 1944 då Finland måste integrera omkr. 400 000 personer från de avträdde områdena, d.v.s. omkr. 12 % av landets befolkning. Problemet var ett av de största i efterkrigstidens Europa och av samma storleksklass som i Tyskland. Karelarna var inte flyktingar enligt vanliga definitioner, eftersom de var finska medborgare och flyttade inom eget land, men de problem som Finland ställdes för motsvarade i många avseenden dem som gäller efterkrigstidens massflyktingströmmar. Genom en målmedveten insats genomfördes karelarnas integrering på ett sätt som ibland framhållits som en modell på området.

Mellan ekonomi och politik, mellan öst och väst

Under historisk tid har Finland upplevt befolkningsförluster i alla riktningar och utvandrare från Finland har vid olika tidpunkter utgjort betydande minoriteter i

grannområdena. Det anmärkningsvärda är att denna kraftiga utvandring skett parallellt med en betydande befolkningsökning och en fortgående kolonisering av det inre av Finland samt från 1700-talet framåt även en betydande urbanisering. Den stora utvandringen har alltså inte utgjort någon broms för utvecklingen, eventuellt har den verkat som en säkerhetsventil och förhindrat obalanser mellan befolkning och resurser.

I de flesta fall är det svårt att entydigt avgöra om politiska eller ekonomiska faktorer varit avgörande. I vissa fall har politiska faktorer spelat en helt avgörande roll. De ortodoxa karelarnas massutvandring på 1600-talet och de huvudsakligen lutherska karelarnas evakuering från de avträdde områdena på 1940-talet var en följd av krig och politiska förändringar. Likaså har 1900-talets flyktingströmmar, först efter ryska revolutionen och senare i våra dagar varit politiskt motiverade. I dessa fall har dock Finlands egen politik spelat en ringa roll, utan avgörandena har skett inom storpolitiken. Likaså hade Finland inga möjligheter att påverka att såväl Förenta Staterna som Sovjetunionen efter Finlands självständighet i praktiken stäng-

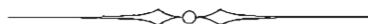
de sina gränser för invandrare från Finland.

Ekonomiska faktorer har emellertid också spelat en central roll. De närliggande stor- och huvudstäderna Stockholm och Petersburg har utövat en stark dragningskraft på västra och östra Finland. Grundandet av Petersburg var ett politiskt avgörande av Peter I, men staden utvecklades snart till en enorm befolkningsmagnet som drog till sig inflytare från Finland långt före 1809.

Finlands ställning mellan öst och väst, mellan Sverige och Ryssland illustreras på ett slående sätt av att det finns en finsk kyrka i omedelbar närhet till Kungliga slottet i Stockholm och Vinterpalatset i S:t Petersburg. I detta avseende liknar Finland andra små och perifera nationer i Europa. Petersburg var också Estlands "näststörsta stad" i slutet av 1800-talet och vid sekelskiftet fanns de största urbana populationerna av irländare i Dublin, Boston, London, Liverpool och Chicago. Huvudriktningen för massmigrationen i de flesta europeiska länder har varit västerut, fr. a. till Amerika. Vid sidan av Finland kan man nämna Irland och Polen som exempel på länder, som förutom en stark Amerikaemigration också haft en betydande migration i andra riktningar. Irländarna flyttade under 1800-talet i stora skaror till England, medan polacker från de ryska delarna av Polen flyttade till Ryssland, från de tyska delarna till västra Tyskland (de s.k. Ruhrpolackerna) och från de österrikiska som säsongarbetare till bl. a. Tyskland och Danmark.

Sambandet mellan ekonomi och politik framgår av att Finland i våra dagar har blivit ett invandringsland. Finland har skapat ett välstånd som gjort landet lockande och står för första gången sedan våra förfäders invandring för många sekler sedan inför en situation där

den främsta utmaningen inte består i att reglera eller förhindra utvandring utan att förhålla sig till invandring.

Tiivistelmä

Suomi on sitten maan asuttamisen ja suomalaisten ja ruotsalaisten saapumisen ollut maastamuuttomaa, joka on menettänyt asukkaitaan kaikkiin suuntiin, eniten Ruotsiin ja Venäjälle. Tukholma ja Pietari ovat vetäneet puoleensa väkeä vuosisatojen kuluessa, mutta suomalaisia on eri aikoina muuttanut myös muihin osiin Ruotsia ja Venäjää, kuten Värmlannin suomalaismetsiin sekä Inkeriin ja Aunuksen kuvernementtiin. Huomattavat muuttotappiot eivät kuitenkaan hidastaneet oman maan asuttamista ja kaupunkien kasvua. Maastamuuton syynä ovat usein olleet taloudelliset tekijät, esimerkiksi suurkaupunkien vetovoima, mutta ortodoksisen karjalaisten pakoon Venäjälle 1600-luvulla vaikuttivat suoraan myös poliittiset tekijät.

Maahanmuuttajia olivat ennen kaikkea harvat ulkomaalaiset ammattimiehet. Näihin kuului aikojen kuluessa saksalaisia porvareita ja käsityöläisiä, vallooniseppiä, englantilaisia konemestareita, sveitsiläisiä sokerileipureita ja norjalaisia sahatyöläisiä.

Suuria pakolaisvirtoja Suomi on vastaanottanut vain Venäjän vallankumouksen jälkeen sekä karjalaisten siirron yhteydessä 1940 ja 1944. Karjalaiset eivät olleet pakolaisia tavanomaisten määritelmien mukaan, koska he olivat Suomen kansalaisia ja muuttivat oman maan sisällä, mutta heidän evakuoimisensa on suurin Pohjoismaissa koskaan tapahtunut väestönsiirto.

Autonomisena suuriruhtinaskuntana Venäjän valtakunnan osana Suomi ei voinut itse säätää siirtolaisia koskevia lakeja eikä harjoittaa siirtolaisuus- tai ulkosuomalaispolitiikkaa, mutta kun tämä itsenäisyyden jälkeen tuli mahdolliseksi, sekä Yhdysvallat että Neuvostoliitto

sulkivat rajansa suomalaisilta. Siirtolaisuus Suomesta olikin pientä itsenäisyyden ajan ensimmäisinä vuosikymmeninä kunnes siirtolaisuus Ruotsiin vei toisen maailmansodan jälkeen lähes puoli miljoonaa suomalaista naapurimaahan.

Litteratur

- Max Engman**, Migration from Finland to Russia during the Nineteenth Century, *Scandinavian Journal of History* 1978, s. 155–177.
- Max Engman**, S:t Petersburg och Finland. Migration och influens 1703–1917, *Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk* 130. Helsingfors 1983.
- Max Engman**, Finland – ett utflyttningsland. In- och utflyttning under fyra sekler, M. Engman & H. Stenius (red.), *Svenskt i Finland 2. Demografiska och socialhistoriska studier, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland* 519. Helsingfors 1984, s. 117–164.
- Max Engman**, Ulkosuomalaisuuden synty, R. Alapuro & al. (toim.), *Kansa liikkeessä*. Helsinki 1987, s. 108–122.
- Max Engman**, De förflyttade karelarna – evakuering och integrering, R. Johansson & H.-Å. Persson (red.), *Nordisk flyktingpolitik i världskrigens epok, CESIC Studies in International Conflict* 1. Lund 1989, s. 81–115.
- Max Engman**, The Finns in St. Petersburg, M. Engman (ed.), *Ethnic Identity in Urban Europe, Comparative Studies on Governments and Non-dominant Ethnic Groups in Europe, 1850–1940 VIII*. Strasbourg 1992, s. 99–130.
- Reino Kero**, Migration from Finland to North America in the Years between the United States Civil War and the First World War, *Annales Universitatis Turkuensis B* 130. Turku 1974.
- Reino Kero**, The Finns in North America. Destination and Composition of Immigrant Societies in North America before World War I, *Annales Universitatis Turkuensis B* 150. Turku 1980.
- Olavi Koivukangas**, Sea, Gold & Sugarcane. Attraction versus Distance. Finns in Australia 1851–1947, *Migration Studies C* 8. Turku 1986.
- Jouni Korkiasaari**, Suomalaiset maailmalla. Suomen siirtolaisuus ja ulkosuomalaiset entisajoista tähän päivään. Turku 1989.
- Auvo Kostiainen**, Loikkaarit. Suuren lamakauden laiton siirtolaisuus Neuvostoliittoon. Helsinki 1988.
- Eero Kuparinen**, An African Alternative. Nordic Migration to South America 1815–1914, *Studia Historica* 40. Helsinki 1991.
- Olavi Lähteenmäki**, Colonia Finlandesa. Uuden Suomen perustaminen Argentiinaan 1900-luvun alussa, *Historiallisia tutkimuksia* 154. Helsinki 1989.
- Pekka Nevalainen**, Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla. Helsinki 1990.
- Toivo Nygård**, Itä-Karjalan pakolaiset 1917–1922, *Studia Historica Jyväskylänensia* 19. Jyväskylä 1980.
- Suomen siirtolaisuuden historia I–III**, Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 10, 12, 16. Turku 1982, 1983, 1986.
- Kari Tarkiainen**, Finnarnas historia i Sverige 1. Inflyttarna från Finland under det gemensamma rikets tid. Helsingfors 1990.
- Taimi Torvinen**, Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella. Helsinki 1984.
- Nils Erik Villstrand**, Statsmakt och migration under svensk stormaktstid, *Historisk Tidskrift för Finland* 1989, s. 1–29.
- Keijo Virtanen**, Settlement or Return: Finnish Emigrants (1860–1930) in the International Overseas Return Migration Movement, *Studia Historica* 10. Helsinki 1979.